

Piotr Kitowski

ORCID 0000-0002-0581-9424

Spis urzędników miejskich Chojnic do 1772 r.¹

Streszczenie: Spisy urzędników miejskich stanowią niezwykle cenne źródło do badań nad kształtem samorządu oraz jego obsady osobowej w miastach Polski. Są one również przydatne w analizie szeregu innych problemów badawczych, w tym uwzględniających szeroką perspektywę porównawczą. W niniejszym artykule przedstawiony został projekt zestawienia funkcjonariuszy publicznych Chojnic do 1772 r. Omówiono najważniejsze problemy związane z przygotowywanym wydawnictwem oraz jego planowaną zawartość. Będzie to kolejne tego typu wydawnictwo dotyczące mniejszych miast państwa Zakonu Krzyżackiego oraz późniejszych Prus Królewskich.

Słowa kluczowe: Chojnice, ustrój miejski, prawo chełmińskie, małe miasta

Summary: List of municipal officials of Chojnice until 1772

Lists of city officials are an extremely valuable source for research on the structure of local government and its staffing in Polish cities. They are also useful in the analysis of a number of other research problems, including those involving a broad comparative perspective. This article presents a project of a register of public officials from Chojnice until 1772. It discusses the most important problems related to the publication and its planned content. It will

¹ Niniejszy artykuł powstał w oparciu o referat wygłoszony przez Tadeusza Maciejewskiego oraz Piotra Kitowskiego na sympozjum naukowym „Łączą nas źródła” (19 września 2019 r., Uniwersytet Jagielloński) pt. *Aktualne projekty wydawnicze w zakresie źródeł do historii ustroju i prawa w Katedrze Historii Prawa Uniwersytetu Gdańskiego (Teksty konstytucji wolnych miast Europy z lat 1806–1954, spisy urzędników mniejszych miast pomorskich do 1772 r., traktat prawny Matthiasa Laurensa z 1689 r.)*. Wyniki swoich badań zaprezentowanych podczas wystąpienia T. Maciejewski opublikował w artykule *Konstytucje wolnych miast Europy w latach 1806–1954. Teksty źródłowe*, *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa* [dalej cyt. KSHPP], t. 13, 2020, z. 1, s. 17-24. Omówił on najważniejsze zagadnienia związane z planowaną publikacją. Podstawę niniejszych rozważań stanowią rezultaty przedstawionych w referacie dotychczasowych badań uzyskanych przez P. Kitowskiego. Projekt *Spisy urzędników miejskich Chojnic do 1772 r.* będzie natomiast zrealizowany we współpracy obu autorów.

be also another list of city officials in the field of smaller towns of the Teutonic Order and later Royal Prussia.

Keywords: Chojnice, municipal system, Culm Law, small towns

Jednym z kierunków badawczych realizowanych w Katedrze Historii Prawa Uniwersytetu Gdańskiego jest działalność wydawnicza w zakresie źródeł prawa. Obejmuje ona szerokie spektrum tematyczne, związane z podejmowanymi przez jej pracowników problemami badawczymi zarówno w zakresie historii prawa i ustroju Polski, jak również historii powszechnej. Wśród wydanych w ostatnich latach publikacji tego typu można wymienić źródła do dziejów prawa francuskiego (Anna Klimaszewska wspólnie z Markiem Mosakowskim (Uniwersytet Gdański)², spis urzędników Nowego nad Wisłą (Piotr Kitowski wspólnie z Andrzejem Gierszewskim (Muzeum Gdańska)³, dysputa prawnicza z zakresu prawa medycznego autorstwa Matthiasa Laurensa z 1689 r. (Tadeusz Maciejewski, Piotr Kitowski wspólnie z Adamem Szarszewskim (Gdański Uniwersytet Medyczny) i Romanem Dziegielewskim (Biblioteka Gdańska Polskiej Akademii Nauk)⁴ czy wydanie wyboru dokumentów dotyczących organizacji

² A. Klimaszewska, *Code de commerce - francuski Kodeks handlowy z 1807 r.*, Gdańsk 2011. W Aneksie I opublikowana została *Tabela konkordacyjna poszczególnych artykułów Code de commerce z przepisami uprzednio obowiązujących aktów prawnych* (s. 217-235), w Aneksie II – *Przepisy wprowadzające Code de commerce na ziemiach polskich* (s. 237-239), zaś w Aneksie III – *Przekład Ordonansu o handlu z 1673 r. na język polski* (s. 241-263; tłum. A. Klimaszewska, M. Mosakowski). Rozprawa doktorska A. Klimaszewskiej, która stanowiła podstawę monografii, została nagrodzona w 2012 r. wyróżnieniem w Konkursie Państwa i Prawa na najlepsze prace habilitacyjne i doktorskie z dziedziny nauk prawnych. Za tę pracę autorka otrzymała ponadto nagrodę Gdańskiego Towarzystwa Naukowego i Prezydenta Miasta Gdańska (jako wybitne osiągnięcie młodych pracowników nauki w dziedzinie nauk społecznych i humanistycznych, 2012) oraz Nagrodę Miasta Gdańska im. Jana Uphagena (w kategorii nauk humanistycznych za znaczący wkład w poznanie historii prawa francuskiego oraz jego wpływów na przekształcenia polskiego systemu prawa, 2014); A. Klimaszewska, M. Mosakowski, *Code noir. U źródeł ordonansu Ludwika XIV w sprawie niewolników*, Gdańsk 2013. Za ostatnią z publikacji autorzy zostali nagrodzeni zespołową nagrodą Rektora Uniwersytetu Gdańskiego (2014).

³ A. Gierszewski, P. Kitowski, *Urzędnicy miejscy Nowego nad Wisłą do 1772 r. Spisy/Die städtischen Amtsträger von Neuenburg bis 1772. Verzeichnisse*, Kraków 2018. Publikacja powstała w ramach projektu *Urzędnicy miejscy z ziem dawnej Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza w XIII-XVIII wieku*, dofinansowanego ze środków Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (0087/NPRH3/H11/82/2014) i zrealizowanego w latach 2014-2017 pod kierownictwem Zdzisława Nogi.

⁴ A. Szarszewski i in., *Matthiasa Daniela Laurensa „Dysputa prawnicza o umowie między medykiem a chorym” (1689)*, Gdańsk 2019.

i działalności powołanego w 1814 r. Komitetu Cywilnego Reformy (Michał Gałędek, A. Klimaszewska wspólnie z Piotrem Zbigniewem Pomianowskim (Uniwersytet Warszawski)⁵.

Aktualnie prowadzone są kolejne projekty wydawnicze. Najnowszym zamierzeniem badawczym T. Maciejewskiego jest publikacja, wraz z tłumaczeniami na język polski, konstytucji wolnych miast Europy z lat 1806-1954 (m.in. Bremy, Gdańska, Lubeki, Frankfurtu nad Menem, Kłajpedy, Krakowa i Triestu). Stanowi ona wynik wieloletnich badań autora nad zagadnieniem konstytucjonalizmu europejskiego i pokłosie dwóch opublikowanych już monografii poświęconych ustrojowi Gdańska oraz szerzej, innych *freie Städte*, w XIX i w XX w.⁶ Edycje źródłowe planuje również Dawid Michalski. Zamierza on wydać wybrane źródła do dziejów ustroju Finlandii, które stanowiły przedmiot jego rozprawy doktorskiej, której promotorem był T. Maciejewski (2019 r.)⁷. Dalsze wydawnictwa źródłowe w zakresie Komitetu Cywilnego Reformy przygotowują też M. Gałędek, A. Klimaszewska i P.Z. Pomianowski. Efekt ich pracy, podobnie jak w przypadku wcześniej opublikowanych przez nich materiałów, ukaze się na łamach „Krakowskich Studiów z Historii Państwa i Prawa”⁸.

⁵ M. Gałędek, A. Klimaszewska, P. Z. Pomianowski, *Prace Komitetu Cywilnego Reformy nad przygotowaniem narodowej kodyfikacji prawa cywilnego i procedury cywilnej w przededniu utworzenia Królestwa Polskiego (1814-1815) – edycja źródłowa. Część I*, KSHPP, t. 12, 2019, z. 2, s. 239-275; *Prace Komitetu Cywilnego Reformy nad przygotowaniem narodowej kodyfikacji prawa cywilnego i procedury cywilnej w przededniu utworzenia Królestwa Polskiego (1814-1815) – edycja źródłowa. Część II*, KSHPP, t. 12, 2019, z. 3, s. 387-419; *Prawo małżeńskie w pracach Komitetu Cywilnego Reformy (1814-1815). Edycja źródłowa*, KSHPP, t. 12, 2019, z. 4, s. 593-609; *Plan kodeksu cywilnego i projekt utworzenia komisji kodyfikacyjnej w pracach Komitetu Cywilnego Reformy (1814-1815). Edycja źródłowa*, KSHPP, t. 13, 2020, z. 3, s. 345-387. Zob. też: <https://iura.uj.edu.pl/dlibra/collectiondescription/24> [dostęp: 2.04.2021 r.].

⁶ T. Maciejewski, *Ustrój konstytucyjny i sądowy napoleońskiego (1807-1814) i wersalskiego (1920-1933) Wolnego Miasta Gdańska w rozwoju prawno-historyczno-porównawczym*, Gdańsk 2017; Tenże, *Ustrój konstytucyjny wolnych miast (państw, terytoriów) Europy w latach 1806-1954. Studium prawno-historyczno-porównawcze*, Warszawa 2018; Tenże, *Konstytucje wolnych miast*, s. 17-24. W swoim dorobku naukowym T. Maciejewski posiada również m.in. wydanie wilkierza, położonego niedaleko Gdańska, Tczewa z 1599 r. (Tenże, *Wilkierz królewskiego miasta Tczewa*, wyd. T. Maciejewski, Gdańsk 1994). Zob. przyp. 1.

⁷ D. Michalski, *Ustrój polityczno-prawny Finlandii i jego funkcjonowanie w latach 1917-2000. Studium prawno-historyczno-porównawcze*, Wydział i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego, mps. Rozprawa została opublikowana w 2021 r., w formie monografii, przez Wydawnictwo C.H. Beck.

⁸Zob. przyp. 5.

Jednym z aktualnie opracowywanych przez P. Kitowskiego i T. Maciejewskiego źródeł jest spis urzędników Chojnic. Wpisuje się on w coraz szerszą grupę podobnych publikacji, jakie ukazały się bądź są w przygotowaniu dla mniejszych i większych miast z terenów Korony, Śląska i Pomorza⁹. Wydawnictwa tego typu stanowią nie tylko źródło do badań nad kształtem samorządu oraz jego obsady osobowej w konkretnych gminach, lecz również są przydatne w analizie szeregu innych problemów badawczych. Dotyczy to zarówno zagadnień lokalnych, jak i uwzględniających szeroką perspektywę terytorialną, wykraczającą poza obszar danego miasta czy prowincji oraz czasową (*longuedurée*), w szczególności w kontekście coraz częściej prowadzonych badań porównawczych (w tym prawnoporównawczych)¹⁰.

⁹J. Zdrenka, *Urzędnicy miejscy Gdańska w latach 1342-1792 i 1807-1814. Spisy*, t. 1-2, Gdańsk 2008; M. Kapral, *Urzędnicy miasta Lwowa w XIII-XVIII wieku*, Toruń 2008; R. Czaja, *Urzędnicy miejscy Torunia: spisy. Cz. 1: do roku 1454*, Toruń 1999; K. Mikulski, *Urzędnicy miejscy Torunia: spisy. Cz. 2: 1454-1650*, Toruń 2001; J. Dygdała, *Urzędnicy miejscy Torunia: spisy. Cz. 3, 1651-1793*, Toruń 2002; M. Goliński, J. Maliniak, *Urzędnicy miejscy Świdnicy do 1740 r.*, Toruń 2007; Z. Noga, *Urzędnicy miejscy Krakowa. Część 2: 1500-1794*, Kraków 2008; J. Łosowski, *Urzędnicy miejscy, cechowi, braccy i szpitalni Łęczyńskiej do r. 1810: spisy*, Łęczyzna 2004, 2005 (wyd. II); R. Czaja, *Urzędnicy miejscy Elbląga do 1524 roku*, Elbląg 2010; K. Mikulski, *Urzędnicy miejscy Elbląga w latach 1524-1772*, Elbląg 2010; E. Grin-Piszczek, *Urzędnicy miejscy Przemyśla w XIV-XVIII wieku*, Toruń 2012; S. Jujeczka, K. Kupeć, *Urzędnicy miejscy Legnicy do 1740/1741 roku*, Toruń 2012; E. Wólkiewicz, *Urzędnicy miejscy Nysy do 1618 roku*, Toruń 2013; M. Starzyński, *Urzędnicy miejscy Kazimierza do 1550 roku*, Kraków 2016; M. Goliński, *Urzędnicy miejscy Kłodzka do 1629 roku*, Toruń 2016; A. Gradzińska, *Urzędnicy miejscy Złotoryi do 1740 roku*, Toruń 2016; N. Biłous, *Urzędnicy miejscy Łucka w XV-XVII wieku. Spisy*, Toruń 2017; J. Łosowski, *Urzędnicy miejscy Bełżyc od XV do końca XVIII wieku*, Lublin 2017; M. Wyzga, *Urzędnicy miejscy Bochni do 1772 roku*, Toruń 2018; D. Bogdan, J. Przeracki, *Urzędnicy Starego i Nowego Miasta Braniewa do 1772 roku*, Olsztyn 2018; R. Gaziński, *Urzędnicy miejscy Kołobrzegu do 1805 roku*, Toruń 2018; D. Burdzy, *Urzędnicy miejscy Sandomierza w XVI-XVIII wieku. Spisy*, Warszawa 2019; A. Gierszewski, P. Kitowski, *Urzędnicy miejscy Nowego nad Wisłą*, dz. cyt., s. 11. Niebawem ukaże się również spis urzędników Malborka przygotowany przez Wiesława Długokęckiego oraz Aleksandrę Girsztowt (*Urzędnicy miejscy Malborka do 1772 r. Spisy*. [w druku: Gdańsk 2020, publikacja 2021]; A. Gierszewski, P. Kitowski, *Urzędnicy miejscy Nowego nad Wisłą*, dz. cyt., s. 11. Należy podkreślić, iż niezwykle istotne znaczenie ma w tym zakresie seria wydawnicza *Spisy urzędników miejskich z obszaru dawnej Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza*, w której to ukazały się listy funkcjonariuszy publicznych wielu miast. W skład Rady Naukowej serii wchodzi: Krzysztof Mikulski, Zdzisław Noga, Roman Czaja, Mateusz Goliński oraz Ryszard Szczygieł. Za pomoc w zebraniu listy publikacji spisów miejskich dziękuję Panu dr. Marcynowi Gadosze z Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

¹⁰Z. Noga, *Urzędnicy miejscy Krakowa*, dz. cyt., s. V (Wstęp); A. Gierszewski, P. Kitowski, *Urzędnicy miejscy Nowego nad Wisłą*, dz. cyt., s. 11.

O wyborze Chojnic jako przedmiotu badań zdecydowało kilka ważnych przesłanek. Po pierwsze, miasto to wciąż oczekuje na możliwie pełne opracowanie składu osobowego jego urzędów do końca XVIII w. Ogólnie rzecz biorąc, w zakresie Prus Królewskich opracowano dotychczas spisy urzędników wielkich miast, a więc Gdańska, Torunia i Elbląga oraz trzech mniejszych, tj. Nowego n. Wisła, Braniewa i Malborka¹¹. W odniesieniu do pozostałych małych ośrodków nie posiadamy podobnych opracowań lub dysponujemy jedynie częściowymi zestawieniami ich władz miejskich. W przypadku Chojnic taki spis, niezwykle istotny z punktu widzenia prowadzonych badań, został sporządzony dla okresu sprzed wojny trzynastoletniej (do 1454 r.) przez Klemensa Bruskiego. W sumie objął on dane kilkudziesięciu najważniejszych funkcjonariuszy publicznych z XIV i pierwszej połowy XV w.¹² Natomiast mniejszą wiedzę, mimo bardzo dobrze zachowanego archiwum miejskiego (o czym dalej), posiadamy o chojnickich rajcach, ławnikach czy członkach Trzeciego Ordynku z okresu późniejszego, w tym obejmującego czas po deklaracji władz miejskich o przyjęciu wyznania ewangelickiego (1555 r.). Poza rozproszonymi w literaturze poświęconej Chojnicom informacjami, pojawiającymi się niejednokrotnie na kanwie innych problemów badawczych, nie mamy niestety szerszego opracowania dotyczącego tej właśnie problematyki¹³. Zestawienie możliwych do ustalenia urzędników tego miasta powinno wypełnić tę dotkliwą lukę badawczą.

Po drugie, choć w odróżnieniu od Gdańska, Torunia i Elbląga Chojnice należały do kategorii mniejszych miast, to stanowiły jednocześnie liczący się ośrodek w pasie Pojezierza Południowopomorskiego. Wiązało się to zarówno z jego położeniem (przy ważnych arteriach komunikacyjnych, w tym łączących Prusy z Rzeszą Niemiecką), zaludnieniem (największe z miasteczek województwa pomorskiego), typem gospodarki (dominujący rzemieślniczy charakter), znaczeniem politycznym (miasto patronackie dla okolicznych gmin oraz miejsce

¹¹A. Gierszewski, P. Kitowski, *Urzędnicy miejscy Nowego nad Wisłą*, dz. cyt., s. 11-12. Zob. przyp. 9.

¹²K. Bruski, *Chojnice w średniowieczu (do roku 1466)*, [w:] *Dzieje Chojnic*, red. K. Ostrowski, Chojnice 2003, s. 103-104.

¹³Zob. A. Groth, *Czasy Rzeczypospolitej szlacheckiej*, [w:] *Dzieje Chojnic*, dz. cyt., s. 107-226. W bibliografii pracy zawarto wykaz podstawowej literatury poświęconej Chojnicom (do 2003 r.). Z nowszych opracowań, m.in.: P.P. Mynarczyk, *Dawni starostowie i burmistrzowie chojniccy (od XIV do początku XX w.)*. *Zarys problematyki*, „Zeszyty Chojnickie” 2013, nr 28, s. 84-91; P. Kitowski, *Wymiar sprawiedliwości w mniejszych miastach Prus Królewskich w II połowie XVII i w XVIII wieku (województwo pomorskie)*. *Z problematyki ustroju sądowego miast Europy Środkowo-Wschodniej we wczesnej nowożytności*, [w:] *Sprawiedliwość* (Seria: Gdańskie Studia Prawnicze, t. 35), red. J. Zajadło, Gdańsk 2016, s. 155-171.

szlacheckich sądów ziemskich i sejmików powiatowych), jak i z walorami militarnymi (strategiczne położenie)¹⁴. Dość dobrze rolę tej gminy wśród innych niewielkich ośrodków Prus Królewskich doby nowożytnej określił, w wydanej w 1724 r. historii Chojnic, notariusz i późniejszy chojnicki burmistrz Izaak Goedtke: „[...] jest nasze miasto uprawnione, by inne małe miasta leżące na granicy województwa pomorskiego, jak Debrzno, Człuchów, Czarne, Biały Bór i Tuchola, zwoływać i z nimi ważne sprawy lokalne i inne rzeczy omawiać. [...] po Malborku, Grudziądzu, Tczewie i Starogardzie [Chojnice– P.K.] mają] piątą pozycję wśród małych miast pruskich”¹⁵. Choć uwagi autora odnosiły się do całego obszaru Prus, to można jeszcze dodać, że w południowej części województwa pomorskiego Chojnice zdecydowanie zajmowały dominującą pozycję w hierarchii gmin małopolskich.

Po trzecie, niezwykle istotnym jest stan zachowania lokalnego archiwum miejskiego. Jego główny zasób, zdeponowany obecnie w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy, jest jednym z bogatszych spośród archiwaliów mniejszych gmin Prus Królewskich. Obejmuje on m.in. dokumenty krzyżackie, księgi i protokoły radzieckie oraz ławnicze, akty normatywne, rozliczenia legatów miejscowych burmistrzów i ławników, a także źródła rachunkowe związane z finansową stroną funkcjonowania gminy¹⁶. Korespondują z nimi zbiory innych ośrodków archiwalnych, wśród których można wskazać Centralne Archiwum Kościoła Ewangelickiego w Berlinie (Evangelische Zentralarchiv in Berlin; akta metrykalne do pierwszej połowy XIX w.)¹⁷, Archiwum Państwowe w Szczecinie (akta sąsiadującego z Chojnicami Debrzno)¹⁸, Archiwum Państwowe w Gdańsku (m.in. protokoły zjazdów mniejszych miast

¹⁴ K. Bruski, *Chojnice w średniowieczu*, dz. cyt., s. 51, 80-92; A. Groth, *Czasy Rzeczypospolitej szlacheckiej*, dz. cyt., s. 120-139; S. Gierszewski, *Struktura gospodarcza i funkcje rynkowe mniejszych miast województwa pomorskiego w XVI i XVII w.*, Gdańsk 1966, s. różne; P. Kitowski, *Statut cechu sukienników lędyckich z 1682 r.*, „Aequitas” 2014, nr 2, s. 66-68.

¹⁵ I. G. Goedtke, *Historia miasta Chojnice/Geschichte der Stadt Konitz*, Chojnice 1998, s. 31-32.

¹⁶ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy [dalej cyt: APB], sygn. 1675. Szerzej: W. Look, *Inwentarze archiwum miasta Chojnic 1356-1772/1801*, Warszawa 1975, mps, s. 49 i n. (w posiadaniu Archiwum Państwowego w Bydgoszczy).

¹⁷ Evangelische Zentralarchiv in Berlin [dalej cyt: EZA], Bestattungen 1632-1832, sygn. 6422; Taufen 1632-1788, sygn. 6404; Trauungen 1641-1824, sygn. 6415.

¹⁸ Archiwum Państwowe w Szczecinie, sygn. 195. W tym głównie zbiory z XVIII w. jak np. Kirchen Und Religionsachen 1712-1766 (sygn. 195/554) czy Prozesschen 1754-1771 (sygn. 195/112).

pomorskich, akta miasta Malborka¹⁹, jak również Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie (Archiwum Skarbu Koronnego)²⁰. Są to w większości źródła rękopiśmienne, spisane w języku niemieckim, który był językiem urzędowym chojnickiej kancelarii, jak też większości mieszkańców miasta. Obok tych materiałów posiadamy również źródła drukowane. Należy do nich księga wpisów do prawa miejskiego z XVI-XIX w.²¹, akta zjazdów stanów pruskich²², czy też wspomniane dzieje miasta pióra I.G. Goedtkego²³. Jednak powyższa lista materiału źródłowego nie jest pełna. Wciąż prowadzona jest bowiem kwerenda mająca poszerzyć zakres aktualnie posiadanych informacji. Obejmuje ona pozyskanie zasobów m.in. Tajnego Archiwum Państwowego Fundacji Pruskiego Dziedzictwa Kulturowego (Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz), Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Gdańsku, Archiwum Państwowego w Toruniu i Archiwum Diecezjalnego w Pelplinie.

Szczególne znaczenie dla niniejszych badań posiadają księgi pierwszego i drugiego ordynku. To właśnie z nich pochodzi zasadniczy zbiór informacji na temat osób partycypujących w organach samorządu miejskiego Chojnic. Co ważne, od połowy XVI w. dla wielu lat zachowały się w nich pełne zestawienia corocznych wyborów (kiera). Zawierają one nie tylko dane osobowe konkretnego rajcy czy ławnika, lecz również dokładne określenie pełnionej przez niego wewnątrz ordynku funkcji. Przykładowo dysponujemy zapisem wyborów rady z 1627 r.²⁴. Wówczas na urząd prezydującego burmistrza (prezydenta) został wybrany Daniel Schuman, na jego kompanów (wiceprezydentów) Georg Feldt oraz Burchardt Bucholtz²⁵, do kamlarii powołano Petera Klatte i Martina Lüdera, zaś w skład rady weszli jeszcze Jacob Peter, Johann Sperbigius i niewskazany w samym dokumencie sędzia Martin Isberner²⁶. Dla wspomnianego roku nie zacho-

¹⁹ Archiwum Państwowe w Gdańsku, Prothocollum Minorum Civitatum Terrarum Prussia, sygn. 494/1; tamże, 508.

²⁰ Przede wszystkim: Archiwum Główny Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Skarbu Koronnego, Dz. I, 52.

²¹ *Das Bürgerbuch der Stadt Konitz von 1550–1850*, hrsg. v. E. Kloß (Quellen und Darstellungen zur Geschichte Westpreußens 13), Danzig 1927.

²² *Acten der Ständetage Preussens unter der Herrschaft des Deutschen Ordens*, Bd. 2, hrsg. M. Toeppen, Leipzig 1880.

²³ I.G. Goedtke, *Historia miasta Chojnice*, dz. cyt.

²⁴ APB, 1675/35, s. 44.

²⁵ Niewymieniony w zestawieniu z imienia, lecz jedynie z nazwiska.

²⁶ Na fakt zasiadania przez niego w tym roku w radzie i pełnienia funkcji sędziego wskazuje

wał się jednak protokół wyboru ławy, której skład można częściowo zrekonstruować przy pomocy innych źródeł²⁷. Z oczywistych jednak względów optymalnym rozwiązaniem jest dysponowanie wynikami kiery obu ordynków. Pokazuje to nie tylko pełną obsadę osobową danego organu, ale również drogę awansu poszczególnych urzędników w obrębie samorządu miejskiego. W przypadku Chojnic podobne zapisy pojawiają się coraz częściej w drugiej połowie XVII i w XVIII w. Dla zobrazowania tego zagadnienia możemy posłużyć się przykładem kiery z 1679 r. W tym czasie w prezydującej radzie zasiadało siedem osób: Johann Worleman (prezydent), Isaac Wilcke (wiceprezydent), Georg Bursche (kamlaria), Johann Erdtman (kamlaria), Abraham Hancke, Peter Salomon (rajca i notariusz miejski) oraz Georg Nitze (sędzia)²⁸. Z kolei ława składała się z dziewięciu urzędników, wśród których znaleźli się: Michael Bucholtz (starszy ławy), Martin Isberner, Jacob Feldt, Abraham Bricci, Peter Tank, Georg Daniel Koschwitz, Johann Hanke, Johann Worleman oraz Johann Kneiphoff²⁹. Można dodać, że dwaj ostatni po raz pierwszy zasiedli w ławie i z sukcesami kontynuowali działalność w samorządzie przez kolejne lata.

Należy również podkreślić, że obszerność pozyskanej dotychczas bazy źródłowej dla okresu nowożytnego, nawet mimo istniejących luk czasowych oraz niezachowania części z akt miejskich, pozwala nie tylko na opracowanie spisu,

kilka okoliczności. Po pierwsze, urząd radziecki miał charakter dożywotni. Jedynie w przypadku określonych okoliczności możliwe było usunięcie osoby piastującej to stanowisko. Mogło to być również skutkiem rezygnacji z funkcji lub opuszczenia przez urzędnika miasta (P. Kitowski, *Wymiar sprawiedliwości*, dz. cyt., s. 161-162; A. Gierszewski, P. Kitowski, *Urzednicy miejscy Nowego nad Wisłą*, dz. cyt., s. 26). W przypadku M. Isbernera materiał źródłowy nie wskazuje na istnienie takich okoliczności lub przesłanek. Urzędnik ten pojawił się na stanowisku sędziego już w 1600 r. (APB, 1675/51, s. 652) i zasiadał na nim przez kolejne lata (tamże, 1675/34, s. 369, 402, 407; tamże, APB, 1675/51, s. 845-846). Dodatkowo został on odnotowany jako sędzia bezpośrednio w zapisach kiery rok wcześniej, tj. w 1626 r. (tamże, 1675/51, s. 884) oraz dwa lata później w 1629 r. (tamże, 1675/90, s. 3; tamże, 1675/35, s. 52). Jednocześnie nikogo innego nie wzmiankowano w tym czasie ani w księgach radzieckich i ławniczych, ani w pozostałych źródłach jako stojącego na czele sądu. Za to ten sam M. Isberner pojawia się w materiale źródłowym zarówno w rocznych zestawieniach urzędników, jak i w innych dokumentach jako *iudex* czy *Richter*; nieprzerwanie do jego śmierci w czerwcu 1639 r. (zob. tamże, 1675/35, s. 59, 66, 82; tamże, 1675/51, s. 902, 904; EZA, 6422, Bestattungen 1632-1832, s. 9). Można dodać, że sytuacja, w której w kierce odnotowano rajców poza sędzim, miała miejsce także w przypadku innych osób piastujących ten urząd.

²⁷ Z całą pewnością zasiadali w niej w tym roku Michael Schuman i Georg Bursche. Aby ustalić dane pozostałych ławników, niezbędna jest dalsza kwerenda źródłowa.

²⁸ APB, 1675/38, s. 113.

²⁹ Tamże, 1675/133, s. 386.

lecz również daleko posuniętą weryfikację poprawności danych osób tworzących chojnicki magistrat, a co za tym idzie – uniknięcie możliwych pomyłek wynikających z nieprecyzyjnego lub nawet błędnego przekazu źródłowego. Ponadto w przypadku wielu urzędników materiał źródłowy jest na tyle bogaty, iż stwarza możliwość opracowania mniej lub bardziej obszernego biogramu danego funkcjonariusza. Bardzo często obejmuje on zarówno podstawowe informacje, np. datę urodzenia i śmierci oraz okres pełnienia danej funkcji, jak i dane istotne z punktu widzenia badań prozopograficznych. Jako przykład może posłużyć osoba urodzonego ok. 1641 r. Abrahama Bricci (Briccius)³⁰. Pełnię praw miejskich otrzymał on w 1668 r.³¹ Rok wcześniej A. Bricci zawarł związek małżeński z wdową po ławniku Paulu Moderhak, Dorotheą z d. Klatte³². Jego wybranka pochodziła z dobrze sytuowanej rodziny chojnickiego rajcy (1658-1670) Andreasa Klatte (zm. 1671 r.) i Barbary z d. Bucholtz³³. Dziećmi małżeństwa Briccich byli: Barbara³⁴, Abraham Andreas³⁵, Georg Abraham³⁶, Maria Elisabeth³⁷ oraz kilkoro innych, zmarłych przedwcześnie: syn Johann³⁸ oraz córki Anna Dorothea³⁹, Christina⁴⁰ i Beata Cordula⁴¹. Nie wiadomo, czy chojniczanin należał do Trzeciego Ordynku. Natomiast z całą pewnością w 1672 r. wybrano go do ławy⁴², w której to zasiadał przez dziewięć kolejnych lat, ostatni raz piastując to stanowisko w 1681 r.⁴³ Mimo że nie zajmował w drugim ordynku żad-

³⁰ EZA, 6422, Bestattungen 1632-1832, s. 82.

³¹ *Das Bürgerbuch der Stadt Konitz*, dz. cyt., s. 41.

³² EZA, 6415, Trauungen 1641-1824, s. 15; zob. też tamże, 6404, Taufen 1632-1788, s. 93.

³³ APB, 1675/39, s. 282.

³⁴ Barbara została żoną Abrahama Jabsohna ze Sztutowa (tamże, 1675/54, s. 67; także, 1675/39, s. 282; EZA, 6422, Bestattungen 1632-1832, s. 71; tamże, 6404, Taufen 1632-1788, s. 105).

³⁵ Ochrzczonego w 1672 r. (tamże, 6404, Taufen 1632-1788, s. 115). W 1707 r. ożenił się z Marią Neubauer (tamże, 6415, Trauungen 1641-1824, s. 56). Był kupcem (tamże, 6404, Taufen 1632-1788, s. 390).

³⁶ Ochrzczonego w 1680 r. (tamże, s. 154) i zmarły w 1698 r. (tamże, 6422, Bestattungen 1632-1832, s. 99).

³⁷ Ochrzczonego w 1682 r. (tamże, 6404, Taufen 1632-1788, s. 165).

³⁸ Ochrzczonego w 1668 r. (tamże, s. 96) i zmarły w 1671 r. (tamże, 6422, Bestattungen 1632-1832, s. 43).

³⁹ Zmarła w 1674 r.; tamże, s. 48

⁴⁰ Zmarła w 1677 r.; tamże, s. 53.

⁴¹ Ochrzczonego w 1678 r. (tamże, 6404, Taufen 1632-1788, s. 146) i zmarła w 1679 r. (tamże, 6422, Bestattungen 1632-1832, s. 56).

⁴² APB, 1675/133, s. 172.

⁴³ EZA, 6404, Taufen 1632-1788, s. 159; zob. też: tamże, s. 161.

nej ważnej funkcji (przede wszystkim starszego ławy), to w kolejnym roku awansował na członka rady⁴⁴. W sumie spędził on w tym organie następne dziewięć lat. Podobnie jak w przypadku ławy, także i w radzie najprawdopodobniej nie dostąpił bardziej znaczących funkcji, jak burmistrz, kompan czy sędzia, pozostając jedynie szeregowym rajcą. Warto odnotować, że o ile A. Bricci nie miał bezpośrednich związków rodzinnych z władzami miejskimi (jego teść zmarł rok przed wejściem przez niego do ławy), to w tym samym czasie, kiedy pełnił on służbę publiczną, w organach kolegialnych samorządu Chojnic działali członkowie rodziny jego żony. Pierwszym z nich był żonaty z jego szwagierką Marią Anną pisarz miejski (1666-1670) i późniejszy rajca (1664-1678) Christoph Hoppe⁴⁵. Druga siostra żony, Ursula, wyszła za mąż za Petera Salomona – pisarza Chojnic (1672-1681), a następnie rajcę (1677-1707) oraz wieloletniego burmistrza miasta⁴⁶. Mężem trzeciej, Florentyny, był ławnik (1690-1703) Christian Lorentz Holtzhütter (Holcyter)⁴⁷. Dorothea Klatte zmarła w wieku 43 lat, 28 czerwca 1686 r.⁴⁸. Rok później wdowiec ożenił się z najmłodszą córką burmistrza Debrzna, Johanna Wilcke, 24-letnią Evą (Wilkin)⁴⁹. Małżonkowie дочеekali się co najmniej jednego potomka, tj. Johanna Jacoba⁵⁰. Związek z Evą Wilcke trwał cztery lata, tj. do dnia jej śmierci – 26 stycznia 1690 r.⁵¹ A. Bricci zmarł niecałe dwa lata później, 8 listopada 1691 r.⁵² Powstały wskutek jego śmierci wakat w radzie wypełnił dotychczasowy członek ławy, David Jäschius⁵³. Warto także zauważyć, że – w przeciwieństwie do wielu podobnych przypadków – żaden z synów Bricciego nie został rajcą bądź ławnikiem. Był on więc jedynym przedstawicielem swojej rodziny na tak ważnych stanowiskach publicznych.

⁴⁴ APB, 1675/38, s. 156.

⁴⁵ I. G. Goedtke, *Historia miasta Chojnice*, dz. cyt., s. 58.

⁴⁶ EZA, 6415, Trauungen 1641-1824, s. 20.

⁴⁷ Tamże, s. 27.

⁴⁸ Tamże, 6422, Bestattungen 1632-1832, s. 71.

⁴⁹ Tamże, 6415, Trauungen 1641-1824, s. 31. W 1690 r. żona sporządziła testament (APB, 1675/136, s. 65). Bratem E. Bricci był Jacob Wilcke. Być może to właśnie on został w 1692 r. ławnikiem Chojnic (tamże, 1675/54, s. 67).

⁵⁰ Ochrzczony w 1688 r. (EZA, 6404, Taufen 1632-1788, s. 213). Być może tożsamy z Johannem Abrahamem Bricci zmarłym w 1708 r. (tamże, 6422, Bestattungen 1632-1832, s. 125).

⁵¹ Tamże, s. 79.

⁵² Tamże, s. 82.

⁵³ APB, 1675/39, s. 196.

Cezurę początkową spisu wyznacza wiek XIV. Jej skonkretyzowanie, tak jak w przypadku innych, podobnych prac źródłowych, wiąże się ze stanem zachowania materiału archiwalnego dla tego okresu, a co za tym idzie – z możliwościami do uzyskania wiarygodnymi informacjami na temat lokalnych funkcjonariuszy publicznych. W przypadku Chojnic okres przedkrzyżacki, a więc do 1309 r. obarczony jest niedostatkiem źródeł pisanych⁵⁴. Jak podkreślił K. Bruski, wątpliwym jest, by w ogóle w XIII w. ewentualna osada zlokalizowana na obszarze późniejszego miasta miała status miejski. Takie stanowisko potwierdzają zarówno brak jakichkolwiek wzmianek na temat Chojnic w zachowanych dokumentach z tego okresu, jak i wyniki przeprowadzonych dotychczas badań archeologicznych⁵⁵. Pierwsze informacje dotyczące samego miasta, jak i miejscowych urzędników pochodzą dopiero z pierwszej połowy XIV w. Został w nich wzmiankowany wójt Reynhard (1323 r., 1326 r.) oraz burmistrz Ludeke Pistor (Beckir) (1366)⁵⁶. Tym samym powyższe informacje wyznaczają datę początkową spisu. *Terminus ad quem* determinują wydarzenia 1772 r. Uzasadnieniem dla takiego rozwiązania jest fakt przejęcia w tym czasie Chojnic i innych mniejszych miast województwa pomorskiego, wskutek postanowień pierwszego rozbioru Polski, przez Królestwo Prus. W dniu 22 września 1772 r. komisja pruska przedstawiła chojnickim włodarzom patent okupacyjny oraz zabezpieczyła archiwum i kasę miejską. Pięć dni później reprezentacja gminy złożyła w Malborku akt holdowniczy, formalnie uznając zwierzchnictwo nowych władz⁵⁷. Od tego momentu rozpoczął się też proces zmian prowadzący do odejścia od stanowiącego podstawę ustroju miasta prawa chełmińskiego oraz budowa nowego modelu administracji⁵⁸.

Jeśli chodzi o budowę i zasady przygotowania publikacji, czerpiąc ze wzorów ustanowionych we wcześniejszych wydawnictwach źródłowych tego typu, podzielono ją na kilka zasadniczych części⁵⁹. Pierwszą stanowi wstęp. Zawarte w nim zostaną podstawowe informacje na temat historii Chojnic, stosowanego w nich prawa i jego źródłach oraz struktury i kompetencji funkcjonujących

⁵⁴ K. Bruski, *Chojnice w średniowieczu (do roku 1466)*, dz. cyt., s. 46-47.

⁵⁵ Tamże, s. 50-53.

⁵⁶ Tamże, s. 53, 103; P. P. Mynarczyk, *Dawni starostowie i burmistrzowie chojniccy*, dz. cyt., s. 88.

⁵⁷ A. Groth, *Chojnice w 1778 roku. Z problematyki pomorskiego miasteczka*, „Zeszyty Chojnickie” 2004, nr 19, s. 20.

⁵⁸ Tenże, *Małe miasta pomorskie w latach 1772-1806*, Słupsk 2009, s. 11-18; A. Gierszewski, P. Kitowski, *Urzednicy miejscy Nowego*, dz. cyt., s. 13-14.

⁵⁹ Zob. przyp. 9.

w mieście urzędów, tj. pierwszego (rada), drugiego (ława) i Trzeciego Ordynku, kancelarii miejskiej (w tym funkcji notariusza miejskiego), kamlarii oraz pozostałych organów wykonawczych. Obok tego szczegółowe omówienie znajdzie w nim podstawa źródłowa, jak również przyjęte przez autorów, szczegółowe zasady przygotowania spisu. W drugiej części znajdują się roczne zestawienia członków rady. Uwzględniać będą one imię i nazwisko danej osoby (względnie przydomek bądź też samo imię, jeśli tylko ono było możliwe do ustalenia) oraz pełnioną w tym organie funkcję (prezydenta, wiceprezydenta, pozostałych burmistrzów oraz sędziego). W trzeciej, czwartej i piątej części zostaną ujęte wykazy członków, odpowiednio: ławy, Trzeciego Ordynku oraz pisarzy i sekretarzy miejskich. W odniesieniu do osób pełniących te urzędy wykaz zawierać będzie dane personalne funkcjonariusza oraz zakres czasowy sprawowania urzędu. W dalszej kolejności w pracy znajdzie się alfabetyczny indeks osobowy wszystkich urzędników odnotowanych w powyższym spisie rocznym i wykazach, wraz z informacjami na temat pełnionej funkcji oraz czasem jej piastowania. Ponadto każdej z osób zostanie przypisany odpowiedni numer, który ułatwi jej lokalizację w strukturze władz Chojnic. Osobny numer będzie przypisany do każdego z ordynków oraz każdego z burmistrzów. Pracę zakończy bibliografia, w której szczegółowo zostanie wskazana podstawa źródłowa oraz wykorzystana w opracowaniu literatura tematu.

Wzorem wydanego w 2018 r. opracowania poświęconego urzędnikom Nowego n. Wisła, wstęp pracy zostanie przetłumaczony na język obcy. W przypadku spisu Chojnic będzie to język angielski. Oprócz tego wersja elektroniczna publikacji (pdf) zostanie umieszczona do bezpłatnego pobrania na ogólnodostępnym portalu naukowym. Będzie to sprzyjać popularyzacji polskich wyników badań oraz umożliwi wykorzystanie rezultatów przyjętych ustaleń zarówno przez badaczy polskich, jak i niepolskojęzycznych, w szczególności zainteresowanych tematyką miast pruskich w okresie średniowiecza i nowożytnym⁶⁰.

Bibliografia

Źródła

1. Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, sygn. 1675/34; sygn. 1675/35; sygn. 1675/38; sygn. 1675/39; sygn. 1675/51; sygn. 1675/54; sygn. 1675/90; sygn. 1675/133; sygn. 1675/136.

⁶⁰ Przygotowywany spis miasta Chojnice został zgłoszony do realizacji w ramach nowej edycji projektu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki pt. *Urzędnicy miejscy z ziem dawnej Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza w XIII-XVIII wieku*.

2. *Das Bürgerbuch der Stadt Konitz von 1550–1850*, hrsg. v. E. Kloß (Quellen und Darstellungen zur Geschichte Westpreußens 13), Danzig 1927.
3. Evangelische Zentralarchiv in Berlin, Bestattungen 1632-1832, sygn. 6422; Taufen 1632-1788, sygn. 6404; Trauungen 1641-1824, sygn. 6415.
4. Goedtke I. G., *Historia miasta Chojnice/Geschichte der Stadt Konitz*, Chojnice 1998.
5. Opracowania (wybrane):
6. *Dzieje Chojnic*, red. K. Ostrowski, Chojnice 2003.
7. Gierszewski A., Kitowski P., *Urzędnicy miejscy Nowego nad Wisłą do 1772 r. Spisy/Die städtischen Amtsträger von Neuenburgbis 1772. Verzeichnisse*, Kraków 2018.
8. Gierszewski S., *Struktura gospodarcza i funkcje rynkowe mniejszych miast województwa pomorskiego w XVI i XVII w.*, Gdańsk 1966.
9. Groth A., *Chojnice w 1778 roku. Z problematyki pomorskiego miasteczka*, „Zeszyty Chojnickie” 2004, nr 19, s. 20-31.
10. Groth A., *Małe miasta pomorskie w latach 1772-1806*, Słupsk 2009.
11. Kitowski P., *Statut cechu sukienników lędyckich z 1682 r.*, „Aequitas” 2014, nr 2, s. 66-72.
12. Kitowski P., *Wymiar sprawiedliwości w mniejszych miastach Prus Królewskich w II połowie XVII i w XVIII wieku (województwo pomorskie). Z problematyki ustroju sądowego miast Europy Środkowo-Wschodniej we wczesnej nowożytności*, [w:] *Sprawiedliwość* (Seria: Gdańskie Studia Prawnicze, t. 35), red. J. Zajadło, Gdańsk 2016, s. 155-171.
13. Look W., *Inwentarze archiwum miasta Chojnic 1356-1772/1801*, Warszawa 1975, mps.
14. Mynarczyk P. P., *Dawni starostowie i burmistrzowie chojniccy (od XIV do początku XX w.). Zarys problematyki*, „Zeszyty Chojnickie” 2013, nr 28, s. 84-91.
15. Noga Z., *Urzędnicy miejscy Krakowa. Część 2: 1500-1794*, Kraków 2008.

Piotr Kitowski – dr, pracownik Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego, adiunkt w Katedrze Historii Prawa. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół prawa pruskiego i jego praktyki do końca XVIII w.